

۱۴۸۲۲۵۲

حقوق جزای عمومی ۱

دکتر عباسی منصور آبادی
دانشیار دانشگاه تهران

سرشناسه : منصورآبادی، عباس، ۱۳۴۰ -
 عنوان قراردادی : ایران. قوانین و احکام Iran. Laws, etc
 عنوان و نام‌پدیدآور : حقوق جزای عمومی ۱ / عباس منصورآبادی
 مشخصات نشر : تهران: میزان، ۱۳۹۶
 مشخصات ظاهری : ۳۲۰ ص.
 شابک : 978-964-511-850-9
 وضعیت فهرست‌نویسی : فیپا
 موضوع : حقوق جزا -- ایران Criminal law -- Iran
 موضوع : جرم‌شناسی Criminology
 رده‌بندی کنگره : ۱۳۹۵ ح ۷ م ۹ / ۳۸۰۰ KMH
 رده‌بندی دیویی : ۳۴۵/۵۵
 شماره کتابشناختی : ۴۶۰۵۰۴۳

هرگونه تکثیر (اعم از چاپ، فایده‌برداری الکترونیکی و...) از این اثر بدون اخذ مجوز
 از ناشر (ذیل) ممنوع بوده و پیگرد قانونی دارد.
 لطفاً در صورت مشاهده، موارد را به شماره تلفن‌های ذیل اطلاع دهید.

۱۰۵۱

نشر میزان

حقوق جزای عمومی ۱

دکتر عباس منصورآبادی

چاپ اول: بهار ۱۳۹۶

قیمت: ۲۲۰۰۰ تومان

شماره: ۱۰۰۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۵۱۱-۸۵۰-۹

دفتر مرکزی: خ شهید بهشتی، بعد از چهارراه سهروردی، خ کاووسی‌فر، کوچه نکبسا، پلاک ۳۲، تلفن ۸۸۵۴۹۱۳۱

فروشگاه مرکزی: خ انقلاب، روبروی درب اصلی دانشگاه تهران، ابتدای خ فخرآزی، پلاک ۸۳، تلفن ۶۶۴۶۷۷۷۰

واحد پخش و فروش: خیابان سمیه، بین مفتح و فرصت، پلاک ۱۰۴، تلفن ۸۸۳۴۹۵۲۹-۳۱

پست الکترونیکی: mizannasher@yahoo.com وب سایت: www.mizan-law.ir

فهرست مطالب

۱۵	مقدمه
۱۷	فصل نخست - جرم و اصل قانونی بودن آن
۱۷	گفتار نخست: بیهوده اصل قانونی بودن
۱۸	بند نخست: مفهوم و شیشه
۲۳	بند دو: مبانی
۲۶	بند سه: پیامدها
۲۷	نخست: تکلیف قانون‌گذار
۲۸	دوم: تکلیف قاضی
۳۱	گفتار دو: روش تفسیر قانون کیفری
۳۲	بند نخست: چرایی و مفهوم تفسیر
۳۴	بند دو: گونه‌های تفسیر
۳۶	بند سه: راهکارهای تفسیری
۳۸	نخست: تفسیر محدود (مضیق)
۳۹	دو: تاروایی قیاس
۴۰	سه: تفسیر موسع قانون مساعد
۴۱	چهار: تفسیر به نفع متهم
۴۲	پنج: تفسیر مبنایی / هدف‌گرا
۴۳	گفتار سه: قلمرو زمانی و مکانی قانون کیفری
۴۴	بند نخست: قلمرو زمانی قانون کیفری
۴۴	نخست: عطف به ماسبق نشدن قانون کیفری

- ۴۸..... دو؛ عطف به ماسبق شدن قانون کیفری در موارد خاص
- ۵۶..... سه؛ زمان وقوع جرم و اجرای قانون جدید
- ۵۸..... بند دو؛ قلمرو مکانی قانون کیفری
- ۶۰..... نخست؛ سرزمینی بودن حقوق کیفری
- ۶۱..... الف؛ قلمرو واقعی / مادی
- ۶۳..... ب؛ قلمرو اعتباری / حکمی
- ۶۶..... ج؛ قلمرو فرضی / گسترش قلمرو
- ۶۷..... مصرنیت سیاسی
- ۶۹..... دو؛ براسرزمینی بودن حقوق کیفری
- ۷۰..... الف؛ اصل صلاحیت شخصی
- ۷۴..... ب؛ اصل صلاحیت واقعی / حمایتی
- ۷۶..... ج؛ اصل صلاحیت جهانی
- ۷۸..... سه؛ تعارض مکانی
- ۷۹..... چهار؛ اجرای بین المللی حقوق کیفری
- ۸۰..... الف؛ همکاری های بین المللی
- ۸۳..... ب؛ استرداد بزهکاران
- ۸۵..... ج؛ جهانی شدن
- ۸۸..... خلاصه فصل نخست
- ۱۰۳..... پرسش های فصل نخست
- ۱۰۷..... فصل دو - رکن قانونی

- ۱۰۸..... گفتار نخست؛ جرم و دیگر رفتارهای ممنوع
- ۱۰۹..... بند نخست؛ تعریف جرم
- ۱۱۳..... بند دو؛ جرم و شبه جرم
- ۱۱۵..... بند سه؛ جرم و تخلف
- ۱۱۷..... گفتار دو؛ رکن قانونی و از بین رفتن آن

۱۱۸.....	بند نخست: رکن قانونی
۱۱۹.....	بند دو: از بین رفتن رکن قانونی
۱۲۱.....	بند سه: ماهیت و مبنای از بین رفتن رکن قانونی
۱۲۴.....	گفتار سه: انجام دادن تکلیف
۱۲۶.....	بند نخست: اجرای امر / حکم قانون
۱۳۱.....	بند دو: امر آمر قانونی
۱۳۱.....	نخست؛ شرایط شخصی
۱۳۲.....	دو؛ شرایط موضوعی
۱۳۸.....	سه؛ امر معروف و نهی از منکر
۱۴۱.....	گفتار چهار: اعمال حق
۱۴۲.....	بند نخست: دفاع مشروع ضرورت
۱۴۲.....	نخست؛ دفاع مشروع
۱۴۶.....	الف. شناسایی دفاع مشروع
۱۴۷.....	ب. شرایط دفاع مشروع
۱۴۸.....	۱. رفتار مهاجم و شرایط آن
۱۵۳.....	۲. فعل مدافع و شرایط آن
۱۵۴.....	ج. پیامدهای دفاع مشروع
۱۵۵.....	۱. پیامدهای ماهوی
۱۵۶.....	۲. پیامدهای شکلی
۱۵۷.....	دو؛ ضرورت
۱۵۸.....	الف. شناسایی ضرورت
۱۶۱.....	ب. شرایط ضرورت
۱۶۱.....	۱. وضعیت اضطراری و شرایط آن
۱۶۳.....	۲. اقدام ضروری و شرایط آن
۱۶۴.....	ج. پیامدهای ضرورت
۱۶۴.....	بند دو: رضایت و عملیات پزشکی
۱۶۵.....	نخست؛ رضایت

الف. مفهوم رضایت و برابری آن	۱۶۶
ب. شرایط رضایت	۱۶۷
دو؛ عملیات پزشکی	۱۶۸
۱؛ عملیات پزشکی عادی	۱۶۹
۲؛ کارهای پزشکی ویژه	۱۷۴
۱. ۲. انجام دادن آزمایش های پزشکی	۱۷۴
۲. ۲. قطع عضو	۱۷۵
۲. ۲. طع عضو در مرگ مغزی	۱۷۵
۲. ۲. تصرف در جنسیت	۱۷۷
۲. ۲. آمانی / مرگی / مرگ شیرین / خودخواسته	۱۷۷
بند سه؛ عملیات ورزشی / تأدیپ	۱۷۸
نخست؛ عملیات ورزشی	۱۷۹
دو؛ تأدیپ	۱۸۰
خلاصه فصل دو	۱۸۴
پرسش های فصل دو	۱۹۳

فصل - سه رکن مادی

گفتار نخست: جرم تام	۱۹۶
بند نخست: رفتار مجرمانه	۱۹۶
نخست؛ فعل و رفتار مثبت	۱۹۷
دو؛ ترک فعل و رفتار منفی	۲۰۰
الف. ترک فعل مطلق	۲۰۰
ب. ترک فعل نتیجه دار	۲۰۱
بند دو؛ نتیجه و رابطه سببیت / استناد	۲۰۵
نخست؛ نتیجه مجرمانه	۲۰۵
دو؛ رابطه استناد / سببیت / علیت	۲۰۷

۲۱۱.....	الف. اندیشه سبب / عامل مستقیم و نزدیک.....
۲۱۲.....	ب. اندیشه سبب / عامل نخستین و ضروری.....
۲۱۳.....	ج. اندیشه برابری اسباب.....
۲۱۴.....	د. اندیشه سبب برتر و اقوا.....
۲۱۵.....	هـ. اندیشه سبب مقدم در تأثیر.....
۲۱۷.....	گفتار دو: شروع به جرم.....
۲۱۸.....	بند نخست: رکن قانونی و تعریف.....
۲۲۱.....	بند دو: رکن مادی.....
۲۲۱.....	نخست: رفتار مجرمانه.....
۲۲۳.....	الف. اندیشه سبب / رضوعی.....
۲۲۴.....	ب. اندیشه مذهب / شخصی.....
۲۲۵.....	ج. اندیشه تلقین / ترکیبی.....
۲۲۶.....	دو؛ به اتمام نرسیدن رفتار.....
۲۲۸.....	سه؛ عمدی و مقیدبودن جرم.....
۲۲۹.....	بند سه: رکن معنوی.....
۲۲۹.....	گفتار سه: جرم محال و جرم عقیم.....
۲۳۰.....	بند نخست: رکن قانونی و تعریف.....
۲۳۲.....	بند دو: رکن مادی.....
۲۳۲.....	نخست؛ انجام دادن رفتار.....
۲۳۲.....	دو؛ ناتمام ماندن رفتار.....
۲۳۳.....	الف. ناتمام ماندن رفتار در جرم محال.....
۲۳۴.....	ب. ناتمام ماندن رفتار در جرم عقیم.....
۲۳۴.....	بند سه: رکن معنوی.....
۲۳۶.....	خلاصه فصل سه.....
۲۴۲.....	پرسش های فصل سه.....

فصل چهار - رکن معنوی..... ۲۴۵

- گفتار نخست: رکن معنوی جرم عمدی..... ۲۴۸
- بند یکم: علم / آگاهی مجرمانه..... ۲۴۹
- نخست: علم و آگاهی به حکم..... ۲۵۰
- دو: علم و آگاهی به موضوع..... ۲۵۳
- الف. ناآگاهی از موضوع و نهاده جرم..... ۲۵۴
- ب. جهل و ناآگاهی از وصف و خصوصیت مجنی علیه..... ۲۵۵
- بند دو: قصد و اراده مجرمانه..... ۲۵۶
- نخست: اراده تبیین..... ۲۵۷
- دوم: سوءنیت خواه..... ۲۵۹
- بند سه: باعث و انگیزه..... ۲۶۰
- گفتار دو: رکن معنوی جرم غیر عمدی..... ۲۶۳
- بند نخست: جرم برآمده از خالای یغری..... ۲۶۴
- بند دو: شبه عمد..... ۲۶۸
- بند سه: خطای محض..... ۲۷۰
- خلاصه فصل چهار..... ۲۷۲
- پرسش های فصل چهار..... ۲۷۶

فصل پنج - طبقه بندی جرایم..... ۲۷۷

- گفتار نخست: طبقه بندی بر پایه رکن قانونی..... ۲۷۷
- بند نخست: طبقه بندی بر پایه مجازات ها..... ۲۷۷
- بند دو: طبقه بندی بر پایه وصف مرتکب..... ۲۸۰
- بند سه: طبقه بندی بر پایه گذشت مجنی علیه..... ۲۸۲
- گفتار دو: طبقه بندی جرایم بر پایه رکن مادی..... ۲۸۴
- بند نخست: طبقه بندی بر پایه موضوع..... ۲۸۴

۲۸۵.....	بند دو: طبقه‌بندی بر پایه نتیجه.....
۲۸۶.....	بند سه: طبقه‌بندی بر پایه چندگانگی رفتار.....
۲۸۸.....	بند چهار: طبقه‌بندی بر پایه زمان.....
۲۹۰.....	گفتار سه: طبقه‌بندی جرم بر پایه رکن معنوی.....
۲۹۱.....	بند نخست: مفهوم و ماهیت جرم سیاسی.....
۲۹۴.....	بند دو: جایگاه جرم سیاسی در حقوق ایران.....
۳۰۰.....	خلاصه فصل پنج.....
۳۰۶.....	پرسش‌های فصل پنج.....
۳۰۹.....	فهرست منابع و مآخذ.....
۳۰۹.....	نخست؛ کتاب.....
۳۰۹.....	الف. فارسی.....
۳۱۴.....	ب. عربی.....
۳۱۵.....	ج. انگلیسی.....
۳۱۶.....	دو؛ مقاله‌ها و رساله‌ها.....

مباش در پی آزار و هـرجه خواهی کن
 که در شریعت ما غیر از این گناهی نیست
 حافظ

۱. همان طور که در کلیات حقوق جزا اشاره کردیم، از یک سو، موضوع های سستی حقوق جزا عبارتند از: جرم، مجرم و پاسخ به آنها، و از سوی دیگر، بر اساس سرفصل دروس مصرب وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، موضوع درس حقوق جزای عمومی (۱) «جرم» است. در این بخش در مقام بررسی چیستی جرم از دید حقوقی هستیم و می خواهیم بینیم این دیدگاه نظور از جرم چیست؟ چه ارکان، اجزا و شرایطی برای تحقق آن لازم است؟ و چه قسام دارد؟ در نظام های حقوقی نوشته که منبع اصلی آنها قانون است، جرم در چهارچوب اصل قانونی بودن جرم و مجازات تعریف می شود. در این راستا، روشن ساختن مفهوم اصل قانونی بودن جرم و مجازات نیز ضرورت دارد و چیستی این اصل پرسش دیگری است که در این بخش باید پاسخ داده شود. از دید حقوقی، جرم رفتاری است برخاسته از اراده انسان که با سه ویژگی: سرزنش پذیری، ممنوعیت و قابلیت مجازات همراه باشد. هر یک از این ویژگی ها، بازگو کننده رکنی از ارکان جرم است؛ رفتار هسته مرکزی رکن مادی است، از دید سرزنش پذیری رکن معنوی است، سرزنش پذیری بر ناروایی و نادرستی جرم دلالت دارد و ممنوعیت و مجازات داشتن اشاره به رکن قانونی دارد. بر این پایه، هر جرمی باید دارای سه رکن باشد: رکن قانونی، رکن مادی و رکن معنوی. رکن قانونی به پیروی از اصل قانونی بودن جرم و مجازات استوار می شود و اصل قانونی بودن جرم و مجازات معیار نخستینی است که در پرتو آن قانون گذار مکلف به تعریف جرم و تعیین مجازات برای آن می گردد.

۱. در توجیه سرفصل این درس آمده است: «از آنجا که جرم موضوع اصلی کلیه دروس حقوق جزایی است، ضروری است پس از آشنایی با قواعد و اصول کلی در این درس، دانشجویان با مفهوم جرم و ارکان و طبقه بندی آن آشنا شوند».

۲. بدین ترتیب برای پی بردن به مفهوم و ارکان جرم نخست باید از «جرم و اصل قانونی بودن آن» گفتگو شود و پس از آن، باید ارکان سه گانه قانونی، مادی و معنوی بررسی گردد و شناسایی اقسام و گونه‌های جرم موضوع پایانی این دوره آموزشی خواهد بود. از این رو، در این بخش به ترتیب از این موضوع‌ها گفتگو خواهد شد: جرم و اصل قانونی بودن آن (فصل نخست)، رکن قانونی (فصل دو)، رکن مادی (فصل سه)، رکن معنوی/روانی (فصل چهار) و طبقه بندی جرایم (فصل پنج).

در اینجا لازم است از بزرگواری که در تهیه و چاپ این اثر همراهی و همکاری کرده‌اند، ویژه دوست عزیز و دیرینم جناب آقای دکتر عباس شیری که بیش از همه در این راه پشتیبان بوده‌اند و همکار محترم ایشان جناب آقای حسین دودانگه که مقدمات چاپ را فراهم ساخته‌اند، سپاسگزاری نمایم.

عباس منصورآبادی

زمستان ۱۳۹۵